

Maragall: textos i contextos

I Congrés Internacional
Joan Maragall

Glòria Casals
i Meritxell Talavera (coords.)

Maragall: textos i contextos
I Congrés Internacional
Joan Maragall

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Bellaterra, 2012

**Dades catalogràfiques recomanades pel Servei de Biblioteques
de la Universitat Autònoma de Barcelona**

Maragall: textos i contextos. I Congrés Internacional Joan Maragall / Glòria Casals i Meritxell Talavera (coords.) —
Bellaterra (Barcelona) : Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 2013. — (Congressos de la
Universitat Autònoma de Barcelona; 11)

ISBN 9788449033346

I. Casals, Glòria ed.

II. Talavera, Meritxell ed.

III. Congrés Internacional Joan Maragall (1r : : 2011 : Barcelona, Catalunya)

821.134.1''18''Maragall

CODI IBIC: GBL

Composició i impressió:

gama, sl

Edició:

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Publicacions

Edifici A. 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Spain

Tel. 93 581 10 22

Fax 93 581 32 39

sp@uab.cat

<http://publicacions.uab.cat>

ISBN 978-84-490-3334-6

Dipòsit legal: B. 34.570-2012

Imprès a Imprès a Espanya. Printed in Spain

Índex

Pròleg	11
<i>Glòria Casals</i>	
1. Joan Maragall en la Catalunya del seu temps	17
<i>Josep Fontana</i> . Joan Maragall en la Catalunya del seu temps	19
2. Una literatura entre l'art i la música	33
<i>Enric Gallén</i> . Maragall i Gual, difusors del teatre de Goethe	35
<i>Miquel M. Gibert</i> . El teatre de Joan Maragall: història d'una recepció	49
<i>Cèsar Calmell</i> . Joan Maragall i la música	67
<i>Imma Farré i Vilalta</i> . Joan Maragall a «Joventut»: música i traducció	85
3. Poesia versus poètica	99
<i>Sam Abrams</i> . «La vaca cega» i la teoria de la lletjor	101
<i>Magdalena Bosch i Teresa Vallès</i> . La teoria estètica de Joan Maragall i <i>Nausica</i>	111
<i>Eduard Cailor</i> . La poesia com a llengua originària. De Wordsworth a Maragall	127
<i>Jorge León Gustà</i> . Maragall y Machado: <i>Campos de Castilla</i> , 1912	141
<i>Carles Miralles</i> . <i>Nausica</i> de Joan Maragall	153
<i>Antoni Mora</i> . La «darrera campanya»	179
<i>Ronald Puppo</i> . Joan Maragall amb mirada estrangera	193
<i>Rafael Roca</i> . Les relacions entre Teodor Llorente i Joan Maragall	201
4. Pàtria i ciutat	219
<i>Margarida Casacuberta</i> . Sobre el significat del lema «Catalunya endintre»: Joan Maragall i la construcció de la cultura del catalanisme	221
<i>Rosa Estruch</i> . L'imaginari nacional en l'escriptura de Joan Maragall	245
<i>Magí Sunyer</i> . «Amb una nova pietat»: la transformació del mite en Joan Maragall	255
<i>Manuel de Torres i Capell</i> . Joan Maragall, la ciutat i l'urbanisme	263
5. Maragall després de Maragall	281
<i>Josep Camps i Arbós</i> . Presència (i absència) de Joan Maragall a les antologies de poesia catalana de postguerra (1946-1970)	283
<i>Marta Font i Espriu</i> . Versos en ressonància: lectures maragallianes d'Enric Casasses	297
<i>Joan-Lluís Marfany</i> . Com he llegit Maragall	311
<i>Joaquim Molas</i> . El meu Joan Maragall	315
<i>Josep Murgades</i> . El meu Don Joan Maragall. (Contrapunts a Maragall en clau noucentista)	319

<i>Marcel Ortín</i> . Maragall en Josep Carner. El pròleg a la segona edició d' <i>Els fruits saborosos</i> (1928)	337
<i>Adolfo Sotelo</i> . Joan Maragall y las letras españolas (1944-1971)	353
<i>Dolça Tormo</i> . L'Arxiu Joan Maragall de la Biblioteca de Catalunya: lloc de memòria i centre documental	371
6. Joan Maragall: entorn de la seva poesia i de la poesia del seu temps	375
<i>Jordi Castellanos</i> . Joan Maragall: entorn de la seva poesia i de la poesia del seu temps . . .	377

A Jordi Castellanos

Pròleg

Glòria Casals

Joan Maragall abans d'entrar a la Universitat, la somiava. Per refer-se de la sotragada que li va suposar que el seu pare no l'autoritzés a matricular-s'hi, d'una manera tan dramàtica com ingènua, Maragall va exterioritzar i va donar cos al seu malestar amb l'elaboració d'un únic número —el número 1— d'*El Eco de los Estudiantes. Periódico Humorístico, Jocos, Instructivo*. Quatre fulls de llibreta manuscrits per les dues cares amb data 8 de març de 1879. Maragall tenia, doncs, 18 anys i mig. Des de la capçalera fins a l'acudit, passant pel sumari, els articles d'una particular Constitució, dos poemes, una narració i una endevinalla, tot és escrit per un únic autor amagat sota diferents pseudònims. Els principis mal païts de la Revolució francesa (Marsellesa inclosa), la manipulació satírica que un sector del romanticisme català va fer de l'Edat Mitjana, i las «doloras» i «humoradas» de Campoamor són a la base d'aquells textos, que no tenen cap mena de valor artístic, però que sí que tenen un cert valor documental, biogràfic, social i d'època.

La quimera de ser universitari deixarà de ser-ho aquella mateixa tardor del 79 davant «la convicció de que no servia per a industrial i se li donà a escollir carrera». Quan el 7 d'octubre de 1879 (ja fora de termini) es va matricular a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, Maragall ignorava l'existència de Filosofia i Lletres i es va matricular a Dret no per vocació, sinó perquè era la carrera amb què mínimament s'hi veia amb cor i, sobretot, perquè era una manera —potser l'única— d'obtenir el permís del pare per deixar el negoci familiar. Es va llicenciar, sense gaires focs artificials, en l'especialitat de Dret Civil i Canònic el 27 de juny de 1884 amb la defensa del tema «Influencia de las costumbres germanas en las varias legislaciones civiles de España». El 3 de juliol, entusiasmat, escrivia a un amic seu, company de carrera: «Jamás hubiera dicho que la carrera de abogado fuese tan lucrativa. En lo que voy de jurisconsulto

[encara no una setmana] he percibido ya: un anillo con un diamante, un reloj de oro, las obras completas de Goethe y no hago nada en todo el día. Ya ves qué brillante porvenir se abre ante mis ojos, ante mis dedos y ante mis bolsillos... y ante mi cama. Vámonos, nada hay como ser Sacerdote de la justicia».

El més important era Goethe. És a dir, la literatura. Essencialment la literatura, però no exclusivament. Perquè Maragall, de l'agitada història del canvi de segle no només en va ser testimoni, sinó que en va parlar en cartes, conferències, articles i poemes. Sovint simultàniament, i no sempre amb la mateixa intensitat, emoció, sentit crític, rigor o coneixement. En els seus escrits conviuen perfectament el «tot és sempre *temporal i relatiu*» de Pierre Vilar, i la idea de Jaume Vicens i Vives segons la qual:

Per a la gran tasca de conèixer-nos necessitem la col·laboració dels poetes, dels novel·listes i dels assagistes, dels esperits que posseeixen el do d'intuir, sense documentació prèvia, els batecs més ocults de l'ànima del poble. Una estrofa genial —on les paraules prenen l'equilibri just forçat pel ritme—, una descripció espurnejant —on es defineix un estat d'esperit individual o col·lectiu—, poden esclarir en un instant replecs íntims on mai no podrà arribar el més ben muntat microscopi documental. Totes les cultures necessiten aquests llampecs decisivament il·luminadors. Però cal que el poeta, que el novel·lista, que l'assagista, siguin d'una sinceritat absoluta: que essent homes de llur temps i, per tant, pertanyent a certes sectes i escoles literàries i ideològiques, procurin respondre a l'eterna crida de llur sang. I, si no ens plau aquesta imatge pel que té de purament biològica, que procurin empeltar-se en la mateixa rel de la nostra formació mental.

Maragall va morir a la casa de Sant Gervasi el 20 de desembre de 1911; tenia cinquanta-un anys. El millor homenatge que com a escriptor se li podia retre va ser oferir al públic la seva obra. Molt poc després de la mort del seu marit, Clara Noble va engegar l'ambiciós projecte d'editar les *Obres completes* de Maragall, que van sortir entre 1912 i 1913. L'edició es va vendre molt bé a Catalunya; a fora va ser un desastre, segons que es desprèn d'una nota d'Unamuno a *Mundo Gráfico* del 4 de febrer de 1914:

A primeros de noviembre pasado recibí una carta de D. Gustavo Gili, el editor de las *Obras completas* de Juan Maragall, dándome una noticia que me dejó asombrado. La noticia era la que fuera de Cataluña no se habían vendido en el resto de España más que seis ejemplares de dichas obras completas.

El 1918 Gili va fer una nova edició dels dos primers volums (els que incloïen la poesia) amb l'ortografia regularitzada segons la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1929 els fills de Maragall van iniciar unes noves *Obres completes* presentades com a *Edició definitiva*. El dos últims volums, 24 i 25, van sortir el 1955. L'Editorial Selecta, seguint el seu pla de publicació d'obres completes a la «Biblioteca Perenne», va treure el 1947 un volum dedicat a Maragall dividit en dues parts: «Obra catalana» i

«Obra castellana». El 1956 es van començar a preparar unes noves *Obres completes* en edició mancomunada d'Editorial Selecta i dels Fills de Joan Maragall. Qualificades en la nota de presentació d'«autèntic monument bibliogràfic», l'edició va ser, sens dubte, la peça principal de la doble commemoració dels anys 1960-1961: el centenari del naixement i el cinquantenari de la mort. El volum I porta un pròleg de Josep Carner; el II, de Pedro Laín Entralgo.

El 1947 els fills de Maragall havien publicat la poesia completa del pare en un sol volum, titulat *Poesies*, en el qual aplegaven i ordenaven la totalitat de l'obra sota diferents epígrafs («Claror», «Visions», «Cants», «Vistes al mar», «Les muntanyes», etc.), que és també l'ordre amb què la poesia apareixerà a les *Obres completes* en dos volums de Selecta. El 1986, sota el segell de l'Editorial Empúries, Enric Bou va intentar recuperar l'ordre dels poemes segons els llibres publicats en vida i segons la cronologia en el cas dels poemes esparsos (publicats o inèdits). El volum *Poesia. Edició crítica*, del qual vaig tenir cura, va aparèixer el 1998 a Edicions de la Magrana. I el 2010, amb Lluís Quintana, ens vam encarregar del volum *Poesia completa*, publicat per Edicions 62, com a primícia del que hauria de ser una edició crítica i anotada de la poesia i la prosa de Maragall, sense l'epistolari. De la fins ara única edició bilingüe català-castellà de l'*Obra poètica* en van tenir cura el 1984 Antoni Comas i J. F. Vidal Jové.

Fem números: en quaranta-vuit anys, els que van del 1912 al 1960, es van publicar cinc edicions (i algunes reedicions) d'*Obres completes*; afegim-hi les quatre edicions de *Poesia completa* entre 1947 i 2010 i la primera edició crítica conjunta dels cinc llibres publicats en vida, a banda de nombroses edicions de llibres solts (*Nausica*, *El comte Arnau*, *Enllà*, *Visions & Cants*, etc.). D'entre les moltes antologies de textos de Maragall en sobresurten quatre: l'*Antologia poètica* que Riba va preparar el 1954 i l'*Antologia poètica* d'Arthur Terry del 1981; el volum *Vida escrita. Ensayos*, antologia dels elogis i d'articles castellans seleccionada per Riba i publicada a Madrid el 1959, i el volum *Joan Maragall. Poesía*, amb tria de Joaquim Molas i traducció al castellà d'Ángel Crespo del 1993. El balanç, fins al 2010, pel que fa a la difusió de l'obra, és més que acceptable.

Un any després dels incidents que hi va haver durant el concert amb què l'Orfeó Català va homenatjar Joan Maragall el 19 de maig de 1960, el Palau de la Música Catalana va voler rescabalar-se'n i, entre el 12 d'abril i el 19 de maig de 1961, va obrir les portes a tota la societat civil com a seu d'un cicle de conferències i d'un seguit d'activitats paral·leles dedicades al poeta. Ple de gom a gom —segons les cròniques—, el Palau va acollir no només les conferències, sinó també un espectacle poètic de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, dirigit per Frederic Roda i una exposició de llibres, autògrafs i records personals. La nòmina de conferenciants va ser de primer ordre: Arthur Terry hi va parlar d'*El comte Arnau*; Miquel Batllori de l'inconformisme religiós del poeta; Peire Rouquette de la seva idea de civilització; Dámaso Alonso va repassar el fons, però sobretot la forma —el ritme— de la poesia de Maragall, i Gaziell va tractar del sentiment i del concepte de pàtria en la seva prosa. L'Institut d'Estudis Catalans i

Òmnium Cultural es van fer càrrec de l'edició dels textos: un primer tiratge dins de les mateixes publicacions de l'IEC i un segon a l'Editorial Selecta. Després, tot i la presència continuada, per bé que irregular, de Joan Maragall en el panorama literari i cultural contemporanis, la seva obra no va ser objecte de cap esdeveniment acadèmic de característiques semblants fins al bienni 2010-2011, quan sota l'auspici de la Institució de les Lletres Catalanes es va celebrar l'Any Maragall, que commemorava els 100 anys del naixement del poeta i els 150 de la seva mort. En aquest marc institucional va tenir lloc el Simposi «El pensament de Joan Maragall», organitzat per la Càtedra Ferrater Mora sota la batuta del seu director Josep-Maria Terricabras, i celebrat a Girona els dies 25 i 26 de novembre de 2010. El Simposi va ser molt profitós de cara als estudis maragallians i en donen fe les actes que se'n van publicar el 2011.

En el mateix marc de l'Any Maragall la Universitat de Barcelona va promoure la celebració del I Congrés Internacional Joan Maragall per tal de facilitar la trobada d'especialistes i estudiosos per intercanviar i posar al dia els estudis biogràfics, històrics, filològics i crítics sobre Maragall i, d'aquesta manera, situar-lo amb major justesa dins la història contemporània i establir-ne noves vies d'anàlisi i de lectura per al futur.

Ja des d'un bon principi, tant el Congrés com l'Exposició «Joan Maragall. La paraula il·luminada», comissariada per Jordi Castellanos i que es va fer al Palau Moja, van comptar amb el suport d'Oriol Izquierdo (ILC) i la complicitat absolutament indispensable en aquests casos de Xavier Montoliu (ILC), i amb la generositat d'Acció Cultural Española. La col·laboració de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat Pompeu Fabra era, no només imprescindible i fora de qüestió, sinó que va ser, com no podia ser d'altra manera, eficaç i cordial.

El recorregut per arribar a la celebració del Congrés va ser llarg i complicat, en algun moment va arribar a estar allò que en diem penjat d'un fil. La confiança inicial del rector Dídac Ramírez, el vicerector Carles Carreras i la vicerectora Lourdes Cirlet; del degà de la Facultat de Filologia Adolfo Sotelo i del director del Departament de Filologia Catalana Albert Soler, es van mantenir i reforçar en aquest trajecte. Sense la generositat, la saviesa i el bon criteri dels membres del Comitè científic, també hauríem pogut anar més despistats. Gràcies, doncs, a Eustaquio Barjau (UCM), Enric Bou (Universitat de Venècia), Carme Gregori (UV), José-Carlos Mainer (UNIZAR), Margalida Pons (UIB) i Marisa Siguan (UB).

Deixo per al final el més important: la voluntat i l'entusiasme dels companys amb qui vaig compartir el Comitè organitzador i que van empènyer el carro quan aquest semblava aturar-se. A Francesco Ardolino (UB), Jordi Malé (UdL), Ignasi Moreta (UPF) i Lluís Quintana (UAB), moltes gràcies. I també a Rosa Estruch (UB) i Meritxell Talavera (UB), que van col·laborar en les tasques de coordinació. A la Meritxell li agraeixo especialment la generositat i eficiència en la correcció dels textos d'aquest volum.

El dia 28 de setembre de 2011, a la Universitat de Barcelona, vam llençar els daus. I durant els dies següents, 29 i 30, a la Universitat de Barcelona es van anar succeint

conferències, ponències, comunicacions, diàlegs, taules rodones i debats entorn de l'obra de Maragall. La pràctica totalitat d'aquelles intervencions les publiquem aquí. Per a aquell *I Congrés Internacional Joan Maragall*—i remarco l'ordinal— vam triar quatre àrees temàtiques generalistes, no tancades ni excloents, que ens van semblar que podien oferir joc suficient per donar la paraula a velles i noves veus sobre Maragall, escoltar-les i veure fins a quin grau es pot parlar de renovació i de futur en la lectura del poeta. Així, sota l'enunciat *Una literatura entre l'art i la música* es van aplegar intervencions sobre muntatges teatrals, la relació de Maragall amb les arts plàstiques i amb la música (Enric Gallén, Miquel M. Gibert, Cèsar Calmell, Imma Farré). Dins de l'apartat *Poesia versus poètica* es van incloure aproximacions hermenèutiques i d'intertextualitat; d'ecdòtica i de traduccions de i sobre la seva obra (Sam Abrams, Magdalena Bosch i Teresa Vallès, Eduard Cairol, Jorge León, Carles Miralles, Antoni Mora, Ronald Puppò, Rafael Roca). Sota el rètol *Pàtria i ciutat en Maragall*, vam pensar que es podien recollir les col·laboracions sobre els aspectes ideològics i civils de la seva obra (Margarida Casacuberta, Rosa Estruch, Magí Sunyer, Manuel de Torres). Finalment, la recepció de l'obra de Maragall de la seva mort ençà, quedava definida pel rètol *Maragall després de Maragall* (Josep Camps, Marta Font, Joan-Lluís Marfany, Joaquim Molas, Josep Murgades, Marcel Ortín, Adolfo Sotelo, Dolça Tormo). Josep Fontana va inaugurar el Congrés amb una conferència sobre «Joan Maragall en la Catalunya del seu temps», i Jordi Castellanos el va clausurar sota l'enunciat «Joan Maragall: entorn de la seva poesia i de la poesia del seu temps».

Tant de bo que no hàgim d'esperar cinquanta anys més per tornar a seure i parlar de Maragall.

Glòria Casals
Universitat de Barcelona

Joan Maragall en la Catalunya
del seu temps

Joan Maragall en la Catalunya del seu temps

Josep Fontana

Universitat Pompeu Fabra

En aquest doble any commemoratiu del naixement i de la mort de Joan Maragall s'ha parlat, i se seguirà parlant, de la seva personalitat i de la seva obra. Jo no m'ocuparé de la poesia, una feina que no em pertoca, encara que els seus versos hagin format part de la meua cultura personal des de l'adolescència. No parlaré tampoc del seu pensament, o sentiment, religiós, que és un terreny difícil i complex, com ho demostren els debats que s'han produït recentment.

El que voldria és situar Maragall en la societat catalana del seu temps a partir dels elements que es poden descobrir en els seus articles i en les seves cartes. Una experiència que em sembla que ens permet anar més enllà de la imatge simplista que ell mateix va contribuir a consagrar en aquella nota autobiogràfica de l'octubre del 1910 (Maragall 1981a, vol. I, 855-856), en què se'ns mostra envoltat pels seus dotze fills —«i el tretzè en camí», li afegeix a Pijoan en una carta (ibíd., 1052)—, amb les criades i els amics a la seva casa de Sant Gervasi, feliç i sense cabòries de cap mena, renegant del retrat més turmentat que havia escrit el 1886 i minimitzant el fet, que reconeix fins i tot en aquestes pàgines darreres, d'haver passat «moltes inquietuds, moltes angúnies, espants, contrarietats, mortificacions, perills, trastorns i penes».

Aquesta aparent contradicció apareix netament en les cartes que va escriure el 1902 a Pere Coromines (1972: 1151-1152). A la primera es defineix dient: «El meu esperit és neguitós i estima i es deleix per la quietud», però afegeix: «Jo crec que porto a dins el foc de l'infern. Quan no tinc penes les invento, i de tant en tant em vénen idees que en fan suar d'angúnia». Unes afirmacions que completaria, pocs dies després, amb aquestes paraules: «Les inquietuds internes les pateixo tant com un altre, però no em sento amb dret a parlar sinó en els meus moments d'equilibri i serenitat».

L'aproximació que vull intentar l'he feta amb molta prudència, a partir de la con-

vicció, nascuda de l'estudi de moltes altres vides, que els homes i les dones són —o, més ben dit, som— essencialment contradictoris. De manera que quan trobem una biografia —o unes memòries— en què un personatge se'ns presenta amb una imatge racional i coherent, podem estar segurs que no tenim gran cosa més que una de les cares de la seva realitat, sovint no gaire més que un engany.

Mark Twain va fer un plantejament molt clar d'aquesta qüestió en un text inclòs avui en la seva autobiografia:

Que petita part de la vida d'una persona són els seus actes i les seves paraules! La seva vida real es desenvolupa en el seu cap, i només ell mateix la coneix... Els seus *actes* i les seves *paraules* són només la fina crosta visible del seu món... i formen una part tan insignificant del seu conjunt! Només com una simple pell que l'envolta. La seva massa està amagada, igual que els focs volcànics que s'agiten i bullen, i no descansen mai, nit i dia. *Aquests són la seva vida*, i no estan escrits ni es poden escriure...

En el cas de Maragall jo no tinc pas la pretensió de poder treure a la llum «els focs volcànics» que s'agitaven i bullien en ell (el que ell anomenava el seu «foc de l'infern»). No en sé prou, i en aquest terreny no s'hi val a suplir el desconeixement amb suposicions. El que em proposo de fer és situar-lo en la Catalunya del seu temps i aproximar-me a la seva veritat a través de les seves contradiccions.

Cal, per tant, que abans diguem alguna cosa sobre aquest context en què va desenvolupar-se la seva vida. No és fàcil de sintetitzar la situació de Catalunya en aquells anys. El tret més esperançador era potser el redreç cultural que s'havia produït des del 1860, que va contribuir a una sobtada implantació social de la cultura catalana. Era un fenomen que tenia poc a veure amb l'aventura elitista dels Jocs Florals. Les seves dues manifestacions essencials eren el teatre i la premsa popular. Pel 1875 l'«Arxiu central líric-dramàtic», que s'encarregava de cobrar els drets de les representacions i de vendre els exemplars impresos de les obres que els aficionats representaven, comptava amb més de dues-centes obres en català, i en el conjunt del Principat hi havia un centenar de teatres amb una cabuda global de 80.000 espectadors. L'èxit del nou teatre es feia notar fins i tot dels crítics del *Diario de Barcelona*, el vell i tradicional *Brusi*, que remarcaven, prou sorpresos, «la afición que se ha despertado por parte de los autores y del público a la literatura dramática catalana», que fins aquell moment havien menyspreat.

Paral·lelament es produïa l'aparició de les primeres revistes populars en català, des d'*Un tros de paper* el 1865 i, sobretot, des del 1870 *La campana de Gràcia*, que cap al 1888 havia assolit ja una tirada de 22.000 exemplars. El retrobament de la llengua i del seu públic era complet: el teatre i la premsa expressaven uns sentiments i unes preocupacions que compartien amb la gran massa de la població catalana i, sense perdre les arrels que els lligaven a la cultura popular, complien la necessària funció de transmetre els elements essencials de la cultura patrícia, adaptats a les possibilitats d'assimilació dels seus lectors, amb la qual cosa facilitarien la penetració d'escriptors

com Àngel Guimerà o Jacint Verdaguer, que van transcendir del clos florallesc per esdevenir realment populars, sense deixar de ser cultes: és a dir, per convertir-se en els primers escriptors d'una nova literatura nacional catalana.

Una literatura a la qual aportaria Verdaguer, segons que ens diu Maragall, la superació de la divergència entre una llengua «arcaica literària i la dels baixos usos del poble» (Maragall 1981a, vol. I, 863), en una tasca que el mateix Maragall completaria en convertir, com deia Pijoan, «el parlar de Barcelona en la llengua poètica de Catalunya», enriquint el que havia après als carrers de la ciutat amb la llengua «del poble», la «dels pastors i dels mariners» (ibíd., 665). És Pijoan també qui ens explica l'interès de Maragall per escoltar i transcriure les cançons dels camperols, anant per boscos i muntanyes, o fins i tot acudint a escoltar a l'hospital un pastor cec que li va dictar una cançó, diu Pijoan (2010, 36), «de dolcíssima tonada, que tenia per resposta *collides al dematí / tot el dia són rosades*».¹

Era evident que la recuperació de la cultura havia acabat tenint una transcendència social que no sospitaven els que l'havien iniciada. Un menorquí educat a França, Josep Miquel Guàrdia, ho deia el 1889:

Los vertaders catalanistes, aixó és, los catalans instruïts, patriotes y que saben veure-hi clar, han empresa la tasca de salvar la seua llengua (...). No és pròpiament d'una restauració de lo que's tracta: may més retorna'l temps passat, ni és possible recomençar l'història. (...) És, més tost, un retorn a la plenitud de la vida activa: la evolució natural que recomença de bell nou... Ben mirat, el novell moviment literari a Catalunya és un moviment polítich y social.²

I ho entenia, millor que ningú, Prat de la Riba (1898, 220), en cloure el seu *Compendi d'Història de Catalunya* amb aquestes paraules:

Al mateix temps que'ls prohòmens del comerç se fixaven en lo esplendor del antich comerç de Catalunya, y'ls hòmens de lletres se dalien mirant lo esclat de la nostra llengua en l'antigor y treballaven per tornar-li, molts catalans començaren a pensar ab nostre antich poder polítich (...). Y, veyent tornar una era de veritable llibertat, han començat a treballar per a la restauració de la autonomia de la nacionalitat catalana.

Políticament, la Catalunya d'aquells anys tenia dos problemes greus. La persistència d'una crisi social que faria de Barcelona «la ciutat de les bombes», i les dificultats d'encaix amb l'estat espanyol. Parlem, si us sembla, d'aquestes qüestions, i mirem de situar Maragall en el seu context.

Després de la frustració que va representar l'experiència revolucionària dels anys del 1868 al 1874, la burgesia catalana tenia clar que havia fracassat en tots els seus in-

1. Vg., en el mateix sentit, Pijoan (2010, 27 i 74-78).

2. Cito per la traducció que es troba a Obrador y Bennassar (1905, 59-66).